

Cyngor Bro Morgannwg

Crynodeb Archwilio Blynyddol 2021

Dyma ein crynodeb archwilio ar gyfer Cyngor Bro Morgannwg. Mae'n dangos y gwaith a gwblhawyd ers y Crynodeb Archwilio Blynyddol diwethaf a gyhoeddwyd ym mis Chwefror 2021. Mae ein crynodeb archwilio'n rhan o ddyletswyddau Archwilydd Cyffredinol Cymru.

Ceir rhagor o wybodaeth am y dyletswyddau hyn ar ein [gwefan](#).

Ynglŷn â'r Cyngor

Rhai o'r gwasanaethau y mae'r Cyngor yn eu darparu

Ffeithiau allweddol

Mae gan y Cyngor 47 o gynghorwyr sy'n cynrychioli'r pleidiau gwleidyddol canlynol:

- Llafur 13
- Annibynnol 3
- Ceidwadwyr 14
- Annibynwyr Cyntaf Llanilltud Fawr 4
- Grŵp Annibynwyr y Fro 8
- Plaid Cymru 4
- Dim cysylltiad â phlaid 1

Gwariodd y Cyngor £256.2 miliwn ar ddarparu gwasanaethau¹ yn ystod 2020-21, y 14eg gwariant uchaf o'r 22 o gynghorau unedol yng Nghymru.

¹ Rydym yn diffinio gwariant ar wasanaethau fel cost gwasanaethau a godir ar y gronfa gyffredinol o'r Dadansoddiad Ariannu Gwariant, namyn costau unrhyw wasanaethau a ariennir o'r Cyfrif Refeniw Tai, gan ychwanegu praeseptau, ardollau a llog ar ddyledion.

Ffeithiau allweddol

O ran y sefyllfa ar 31 Mawrth 2021, roedd gan y Cyngor £92.2 miliwn o gronfeydd ariannol wrth gefn defnyddiadwy². Mae hyn yn cyfateb i 36% o wariant blynyddol y Cyngor ar wasanaethau, y bedwaredd ganran uchaf o'r 22 o gynghorau unedol yng Nghymru³.

Mae 3 (4%) o'r 79 o ardaloedd yn y Sir yn rhai yr ystyrir eu bod ymhlith y 10% o ardaloedd mwyaf amddifadus yng Nghymru; mae hyn yn gwneud y Cyngor yn gydradd seithfed isaf o'r 22 o gynghorau unedol yng Nghymru⁴.

Rhagamcanir y bydd poblogaeth y Sir yn cynyddu 9.5% rhwng 2020 a 2040 o 133,864 i 146,527, gan gynnwys cynnydd rhagamcanol o 0.8% yn nifer y plant, cynnydd o 2.9% yn nifer y boblogaeth o oedran gweithio a chynnydd o 35.2% yn nifer y bobl 65 oed a throsodd⁵.

Dyletswyddau'r Archwilydd Cyffredinol

Fe wnaethom gwblhau gwaith yn ystod 2020-21 i gyflawni'r dyletswyddau canlynol

- **Gwella'n barhaus**

Roedd rhaid i'r Cyngor sefydlu trefniadau i wneud gwelliannau parhaus, gan gynnwys cynlluniau ac adroddiadau cysylltiedig, ac roedd yn rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol asesu a wnaeth y Cyngor ateb y gofynion hyn yn ystod 2020-21.

- **Archwilio'r Cyfrifon**

Bob blwyddyn mae'r Archwilydd Cyffredinol yn archwilio datganiadau ariannol y Cyngor i wneud yn siŵr y rhoddir cyfrif priodol am arian cyhoeddus.

- **Gwerth am arian**

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn archwilio pa un a yw'r Cyngor wedi sefydlu trefniadau i gael gwerth am arian am yr adnoddau y mae'n eu defnyddio, a rhaid iddo fod wedi'i argyhoeddi ei fod wedi gwneud hyn.

- **Yr egwyddor datblygu cynaliadwy**

Mae angen i gyrff cyhoeddus gydymffurfio â'r ddyletswydd datblygu cynaliadwy wrth bennu eu hamcanion llesiant a chymryd camau i'w cyflawni. Rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol asesu i ba raddau y maent yn gwneud hyn.

² Rydym yn diffinio cronfeydd ariannol wrth gefn defnyddiadwy fel cronfeydd wrth gefn y gellir eu defnyddio ar gyfer costau referniw, lle nad yw'r diben wedi'i ddiogelu gan y gyfraith. Mae hyn yn golygu cyfanswm y gronfa gyffredinol, cronfeydd wrth gefn wedi'u clustnodi a balansau ysgolion. Nid yw'n cynnwys cronfeydd wrth gefn y Cyfrif Refeniw Tai, derbyniadau cyfalaf na grantiau cyfalaf anghymwysedig.

³ Ffynhonnell: Datganiad Cyfrifon 2020-21

⁴ Diffinnir ardal yn y cyd-destun hwn fel 'Ardal Gynnyrch Ehangach Haen Is'. Ffynhonnell: Stats Cymru

⁵ Ffynhonnell: Stats Cymru

Rydym yn parhau i gydnabod y straen enfawr ar wasanaethau cyhoeddus ac i weithio mewn ffordd sy'n ceisio lleihau'r effaith ar ymateb cyrff cyhoeddus i COVID-19, gan ddal i gyflawni ein dyletswyddau statudol.

I gyflawni dyletswyddau'r Archwilydd Cyffredinol rydym yn cwblhau prosiectau penodol, ond rydym hefyd yn dibynnu ar waith archwilio arall, a gwaith cyrff rheoleiddio megis Arolygiaeth Gofal Cymru ac Estyn (yr arolygiaeth addysg). Rydym yn cymryd canfyddiadau ein gwaith archwilio i ystyriaeth wrth asesu pa un a yw'r Cyngor wedi sefydlu trefniadau i sicrhau gwerth am arian. Caiff ein canfyddiadau a'n casgliadau eu crynhoi isod.

Yr hyn a ganfuom

Archwiliad o Gyfrifon Cyngor Bro Morgannwg ar gyfer 2020-21

Bob blwyddyn rydym yn archwilio datganiadau ariannol y Cyngor.

Ar gyfer 2020-21:

- rhoddodd yr Archwilydd Cyffredinol farn ddiamod bod datganiadau ariannol y Cyngor yn gywir a theg ar 12 Hydref 2021.
- cafodd Datganiad Llywodraethu Blynyddol ac Adroddiad Naratif y Cyngor eu paratoi yn unol â Chod CIPFA a chanllawiau perthnasol. Roeddent hefyd yn gyson â'r datganiadau ariannol a baratowyd gan y Cyngor ac â'n gwybodaeth ni am y Cyngor.
- roedd ansawdd y datganiadau drafft a gyflwynwyd i'w harchwilio ar 30 Mehefin 2021 yn dda.
- fe wnaed nifer o newidiadau i ddatganiadau ariannol y Cyngor a gododd o'n gwaith archwilio, gyda'r rheiny'n cael eu dwyn i sylw'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio ym mis Medi 2021 a'r Cyngor llawn ym mis Hydref 2021 yn ein Hadroddiad ar yr Archwiliad o'r Datganiadau Ariannol.
- yn ogystal â chyfrifoldebau'r Archwilydd Cyffredinol am archwilio datganiadau ariannol y Cyngor, mae ganddo gyfrifoldeb hefyd am ardystio nifer o hawliadau am grantiau a ffurflenni grantiau. Mae ein gwaith yn dal i fynd rhagddo, ond hyd yma nid yw wedi canfod unrhyw faterion arwyddocaol.
- cyhoeddodd yr Archwilydd Cyffredinol y dystysgrif a oedd yn cadarnhau bod yr archwiliad o'r cyfrifon ar gyfer 2020-21 wedi cael ei gwblhau.

Ein gwaith mewn ymateb i bandemig COVID-19

Mewn ymateb i bandemig COVID-19, fe newidiom ni ddull a ffocws ein gwaith archwilio perfformiad mewn llywodraeth leol a chyrrff eraill. Isod ceir crynodeb o rywfaint o'r gwaith yr ydym wedi'i wneud mewn ymateb i'r pandemig ar draws nifer o sectorau, y mae cryn dipyn ohono'n berthnasol i lywodraeth leol.

Fe gynhaliom ni brosiect i ategu ymdrechion y sector cyhoeddus trwy rannu gwersi a ddysgwyd trwy'r pandemig. Nod y prosiect yw ysgogi rhywfaint o feddwl, a chyfnewid ymarfer. [Ceir rhagor o wybodaeth ar ein gwefan.](#)

Ym mis Mawrth 2021, fe gyhoeddod ni [adroddiad cenedlaethol](#) a oedd yn nodi trosolwg o'r cynnydd hyd yma o ran Profi, Orlhain, Diogelu yng Nghymru. Ym mis Rhagfyr 2020, fe wnaethom hefyd gyhoeddi rhai o [arsylwadau'r](#) Archwilydd Cyffredinol ar gaffael a chyflenwi Cyfarpar Diogelu Personol yn ystod pandemig COVID-19, ac yna [adroddiad](#) ar hynny ym mis Ebrill 2021. Ym mis Mehefin 2021, fe wnaethom hefyd gyhoeddi ein [hadroddiad](#) ar gyflwyno rhaglen frechu COVID-19 yng Nghymru.

Gwella'n barhaus

Fe wnaeth yr Archwilydd Cyffredinol ardystio bod y Cyngor wedi cyflawni ei ddyletswyddau sy'n weddill dan Fesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009 ar gyfer blwyddyn ariannol 2020-21, fel y'u harbedwyd gan orchymyn a wnaed dan Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021.

Fel rhan o'n harchwiliad o asesiadau cynghorau o'u perfformiad ar gyfer blwyddyn ariannol 2020-21, fe wnaethom nodi bod llai o gyfeirio at wybodaeth gymharol am berfformiad er ein bod yn cydnabod bod y pandemig wedi arwain at atal gwaith i gasglu peth data ar lefel genedlaethol am y tro. Bydd y gallu i gymharu data a pherfformiad â sefydliadau eraill yn dal i fod yn elfen bwysig o drefniadau i sicrhau gwerth am arian a bydd yn her i gynghorau ei ystyried yn enwedig wrth iddynt barhau i weithredu'r gofynion sy'n ymwneud â hunanasesu a nodir yn Neddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021.

Cynaliadwyedd ariannol

Yn ystod 2020-21, fe wnaethom archwilio cynaliadwyedd ariannol pob cyngor yng Nghymru. Yng Nghyngor Bro Morgannwg, daethom i'r casgliad bod y Cyngor mewn sefyllfa dda i gynnal ei gydnherthedd ariannol gyda lefel iach o gronfeydd wrth gefn a chynlluniau cynaliadwy i'w defnyddio.

Fe wnaethom hefyd gyhoeddi dau adroddiad cryno cenedlaethol: yr [adroddiad cyntaf](#) ym mis Hydref 2020 a'r [ail adroddiad](#) ym mis Medi 2021.

Cynllunio adferiad

Yn ystod 2020-21, fe wnaethom adolygu'r trefniadau yr oedd pob cyngor yng Nghymru'n eu rhoi ar waith i gefnogi gwaith cynllunio adferiad. Fe wnaethom y gwaith yma ar sail barhaus, gan ddarparu adborth mewn amser real ac yn barhaus lle'r oedd yn briodol. Roedd ein canfyddiadau allweddol yn cynnwys:

- roedd y Cyngor yn dryloyw o ran y modd y gwnaeth nodi'r defnydd o bwerau argyfwng y Rheolwr Gyfarwyddwr yn ystod misoedd cyntaf y pandemig.

- fe gytunodd y Cyngor ar Strategaeth Adfer o'r Coronafeirws (SAC) sy'n nodi ei flaenoriaethau adfer. Roedd y Cyngor wedi rhoi ystyriaeth briodol i'r ffordd y byddai'r SAC yn alinio â'i Gynllun Corfforaethol a Chynllun Cyflawni Blynyddol presennol. Wrth edrych tua'r dyfodol, fel rhan o'n gwaith parhaus i fonitro trefniadau cynllunio adferiad, mae arnom eisiau deall sut y mae'r Cyngor yn bwrw ymlaen â'i flaenoriaethau adfer strategol yn unol â'r egwyddor datblygu cynaliadwy.
- fe newidiodd y mwyafrif o staff y Cyngor yn gyflym i weithio gartref ac er y bu rhai anawsterau technolegol i ddechrau, fe ymatebodd y Cyngor yn gyflym i ddatrys y rhain. Cynhaliodd y Cyngor arolwg ymhlith staff i gasglu eu barn am eu lles a'u trefniadau gweithio newydd.
- byddwn yn parhau i fonitro trefniadau'r Cyngor i gefnogi ei waith cynllunio adferiad.

Gweithio mewn partneriaeth gyda'r trydydd sector

Prosiect i ystyried a yw trefniadau'r Cyngor gyda'r trydydd sector yn cynorthwyo'r Cyngor yn effeithiol i gyflawni ei flaenoriaethau adfer strategol. Daethom i'r casgliad bod trefniadau'r Cyngor yn cefnogi ei ffordd o weithio gyda'r trydydd sector ar hyn o bryd, ond y gellid eu cryfhau yn awr i gynyddu i'r eithaf y cyfleoedd i wella'i berthynas i roi cymorth i gyflawni blaenoriaethau adfer strategol y Cyngor.

Arolygiaethau eraill

Fe wnaethom hefyd ystyried canfyddiadau Archwiliadau Sicrwydd a gwblhawyd gan Arolygiaeth Gofal Cymru (AGC) ac adroddiadau Estyn yn ogystal ag unrhyw gamau dilynol a gymerwyd gan y Cyngor mewn ymateb. Fe gyhoeddodd AGC ac Arolygiaeth Gofal Iechyd Cymru eu hadolygiad Cenedlaethol ar y cyd o ddefnyddio'r Trefniadau Diogelu wrth Amddifadu o Ryddid yng Nghymru. Fe wnaethant nodi nifer o ganfyddiadau ac argymhellion allweddol yn yr [adroddiad llawn](#). Ym mis Tachwedd 2021, fe wnaeth AGC hefyd gyhoeddi ei [hadroddiad trosolwg cenedlaethol o archwiliadau sicrwydd yng Nghymru](#) a [Gadewch imi ffynnu](#), adolygiad cenedlaethol o gymorth cynnar, gofal a chefnogaeth a threfniadau pontio ar gyfer plant anabl yng Nghymru.

Ni chynhaliodd Estyn arolygiad o Wasanaethau Addysg Llywodraeth Leol ym Mro Morgannwg yn ystod 2020-21.

Astudiaethau llywodraeth leol

Yn ogystal â gwaith lleol ym mhob cyngor, bob blwyddyn rydym hefyd yn cynnal astudiaethau ar draws y sector llywodraeth leol i wneud argymhellion ar gyfer gwella gwerth am arian. Ers yr adroddiad gwella blynyddol diwethaf, rydym wedi cyhoeddi'r adroddiadau canlynol:

Gwasanaethau dewisol (Ebrill 2021)

Mae pwysau ariannol wedi peri i gynghorau ostwng gwariant a thorri gwasanaethau, ond mae'r pandemig wedi dangos bod gwasanaethau llywodraeth leol yn hanfodol i gadw pobl yn ddiogel ac yn iach. Fe wnaethom ganolbwyntio ar sut y mae cynghorau'n diffinio gwasanaethau, y systemau a'r prosesau y maent wedi'u defnyddio i adolygu gwasanaethau a pha mor gadarn yw'r rhain. Mae'r galw am rai gwasanaethau hanfodol yn dal i gynyddu ac nid yw cynghorau'n hyderus y gallant barhau i ddarparu'r gwasanaethau hyn yn wyneb y galw

cynyddol a chymhleth hwn. Mae angen i gynghorau achub ar y cyfle i adnewyddu, ailgloriannu ac ailosod yr hyn y maent yn ei wneud a dysgu o'r pandemig i greu dyfodol gwell. Cyhoeddwyd ein [hadroddiad](#) ym mis Ebrill 2021.

Adfywio canol trefi yng Nghymru (Medi 2021)

Rhwng 1950 a 1980, fe wnaeth awdurdodau lleol roi blaenoriaeth i adfywio canol trefi gan greu mannau adwerthu newydd a mwy. Fodd bynnag, mae dewisiadau polisi blaenorol, disgwyliadau newidiol defnyddwyr a datblygiadau technolegol bellach yn effeithio'n andwyol ar ganol sawl tref yng Nghymru. Ac mae'r pandemig wedi creu heriau i lywodraeth leol a'r Llywodraeth ganolog, gydag un siop ymhob saith ar strydoedd mawr Cymru bellach yn wag, er bod Llywodraeth Cymru wedi buddsoddi ac ysgogi buddsoddiadau gwerth £892.6 miliwn yn y saith mlynedd ddiwethaf. Nid oes gan awdurdodau lleol y capasiti i ymateb i'r sefyllfa hon ac nid ydynt wastad yn defnyddio'r pwerau sydd ganddynt i helpu i adfywio trefi. I gyflawni'r deilliannau lleol gorau, mae angen i bolisiâu a threfniadau cydweithio gael eu halinio a'u hintegreiddio, ac mae angen i adnoddau gael eu blaenoriaethu ar ganol trefi. Cyhoeddwyd ein [hadroddiad](#) ym mis Medi 2021.

Gwaith sydd yn yr arfaeth ar gyfer 2021-22

Fe wnaethom hefyd fwrw golwg ar yr heriau a chyfleoedd allweddol sy'n wynebu'r Cyngor. Gallai'r rhain gael effaith ar allu'r Cyngor i gyflawni ei rwymedigaethau cyfreithiol mewn perthynas â'r egwyddor datblygu cynaliadwy a'r modd y mae'n defnyddio'i adnoddau.

Y risg a'r mater mwyaf arwyddocaol sy'n wynebu cynghorau a'r sector cyhoeddus ehangach o hyd yn ystod 2021-22 yw pandemig COVID-19. Rydym wedi trefnu ein gwaith i ddarparu sicrwydd a her mewn ffordd sy'n helpu i gefnogi'r Cyngor trwy'r cyfnod hwn. Mae ein gwaith arfaethedig ar gyfer 2021-22 yn cynnwys:

- Sicrwydd ac asesu risg gan gynnwys ffocws ar y canlynol:
 - Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021
 - Cynllunio adferiad
 - Cynlluniau lleihau carbon
 - Trefniadau hunanasesu
 - Sefyllfa ariannol
- Llamu Ymlaen – wrth i'r byd symud yn ei flaen, gan ddysgu o'r pandemig, mae'r adolygiad hwn yn ystyried pa mor effeithiol y mae cynghorau'n cryfhau eu gallu i drawsnewid, addasu a pharhau i ddarparu gwasanaethau, gan gynnwys y rhai a ddarperir mewn partneriaeth gyda rhanddeiliaid allweddol a chymunedau.
- Archwiliad o adrodd ar wella
- Cynllunio'r gweithlu – prosiect i ystyried a oes gan y Cyngor drefniadau cadarn ac effeithiol ar gyfer cynllunio'r gweithlu.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn annibynnol ar y llywodraeth, ac fe'i penodir gan Ei Mawrhydi'r Frenhines. Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn gwneud ei waith gan ddefnyddio staff ac adnoddau eraill a ddarperir gan Swyddfa Archwilio Cymru, sy'n fwrdd statudol a sefydlwyd at y diben hwnnw ac i fonitro a chynghori'r Archwilydd Cyffredinol. Caiff Swyddfa Archwilio Cymru ei dwyn i gyfrif gan y Senedd.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn archwilio cyrff llywodraeth leol yng Nghymru, gan gynnwys awdurdodau unedol, yr heddlu, awdurdodau tân ac achub, parciau cenedlaethol a chynghorau cymuned. Mae hefyd yn cynnal astudiaethau o werth am arian mewn llywodraeth leol, yn asesu cydymffurfiaeth â'r gofynion sy'n weddill o Fesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009 a gall gynnal arolygiadau arbennig dan Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021.

Y tu hwnt i lywodraeth leol, yr Archwilydd Cyffredinol yw archwilydd allanol Llywodraeth Cymru a'r cyrff cyhoeddus a noddir ganddi ac sy'n gysylltiedig â hi, Comisiwn y Senedd a chyrff y Gwasanaeth Iechyd Gwladol yng Nghymru.

Archwilio Cymru yw'r enw cyfunol anstatudol ar gyfer Archwilydd Cyffredinol Cymru a Swyddfa Archwilio Cymru, sy'n endidau cyfreithiol ar wahân sydd â'u swyddogaethau cyfreithiol eu hunain, fel a ddisgrifir uchod. Nid yw Archwilio Cymru yn endid cyfreithiol.

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

Mae'r ddogfen hon hefyd ar gael yn Saesneg.